

An'anaviy va zamonaviy qo'g'irchoq teatrida badiiy yaxlitlik muammolari

Mirsoliyeva Durdonaxon

*Qo'qon davlat universiteti "san'at va sport"
fakulteti Qo'g'irchoq teatr aktyorligi 2-bosqich
magistranti*

Annotatsiya

Mazkur maqolada an'anaviy va zamonaviy qo'g'irchoq teatrida badiiy yaxlitlikni ta'minlash masalalari tahlil qilinadi. Qo'g'irchoq teatrining tarixiy shakllanish jarayoni, an'anaviy estetik mezonlari hamda zamonaviy sahnaviy izlanishlar asosida yuzaga kelayotgan badiiy muammolar ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Tadqiqotda qo'g'irchoq obrazi, dramaturgiya, rejissyorlik yechimlari, sahna makoni, texnik vositalar va aktyorlik ijrosining o'zaro uyg'unligi badiiy yaxlitlikning asosiy omillari sifatida qaraladi. Shuningdek, an'anaviy qo'g'irchoq teatrida shakllangan ramziylik va shartlilik tamoyillarining zamonaviy teatr jarayonidagi transformatsiyasi hamda ularning badiiy butunlikka ta'siri ochib beriladi. Maqolada zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar qo'g'irchoq teatrida badiiy yaxlitlikni kuchaytirish yoki ayrim hollarda susaytirish omili sifatida baholanadi hamda ushbu jarayonlarning estetik natijalari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: qo'g'irchoq teatri, an'anaviy teatr, zamonaviy teatr, badiiy yaxlitlik, rejissyorlik yechimlari, sahnaviy ifoda, dramaturgiya, ramziylik.

Qo'g'irchoq teatri insoniyat madaniy merosining qadimiy va o'ziga xos san'at turlaridan biri bo'lib, u nafaqat bolalar tarbiyasi va estetik didini shakllantirishda, balki jamiyatning ijtimoiy, axloqiy va ma'naviy qadriyatlarini ifodalashda ham muhim ahamiyat kasb etib kelgan. Asrlar davomida qo'g'irchoq teatri xalq og'zaki ijodi, urf-odatlar, ramziy obrazlar va shartli ifoda vositalari asosida rivojlanib, an'anaviy badiiy yaxlitlik tamoyillariga tayangan holda shakllangan. An'anaviy qo'g'irchoq teatrida qo'g'irchoq obrazi, so'z, harakat, musiqa va sahna makoni o'rtasidagi uyg'unlik tomoshabinga yaxlit badiiy tasavvur berishga xizmat qilgan bo'lsa, zamonaviy teatr jarayonlarida bu uyg'unlik yangi estetik izlanishlar, texnologik vositalar va rejissyorlik talqinlari orqali yangicha mazmun kasb etmoqda. Bugungi kunda zamonaviy qo'g'irchoq teatri nafaqat klassik an'analarni davom ettirish, balki ularni qayta talqin qilish, yangi shakl va uslublar bilan boyitish jarayonini boshdan kechirmoqda, bu esa badiiy yaxlitlik masalasini dolzarb muammoga aylantirmoqda. Chunki sahnaga multimedia texnologiyalari, murakkab mexanizmlar, jonli aktyor va qo'g'irchoqning birgalikdagi ijrosi kirib kelishi natijasida asarning ichki g'oyasi va tashqi shakli

o'rtasidagi muvozanatni saqlash tobora murakkablashmoqda. Ayrim hollarda texnik imkoniyatlarning haddan tashqari ko'pligi badiiy mazmuni soyada qoldirib, tomoshabinning diqqatini asosiy g'oyadan chalg'itishi mumkin, bu esa badiiy yaxlitlikning buzilishiga olib keladi. Shu bilan birga, zamonaviy qo'g'irchoq teatrida rejissyorlik yechimlari orqali an'anaviy ramziylik va shartli ifoda vositalarini yangi badiiy kontekstda qo'llash imkoniyatlari ham kengayib bormoqda. Aynan shu qarama-qarshi jarayonlar an'anaviy va zamonaviy qo'g'irchoq teatrida badiiy yaxlitlik muammolarini ilmiy-nazariy jihatdan chuqur o'rganishni taqozo etadi. Mazkur mavzu bugungi teatrshunoslikda muhim ahamiyat kasb etib, qo'g'irchoq teatrining badiiy taraqqiyoti, estetik mezonlari va ijodiy istiqbollari aniqlashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. An'anaviy qo'g'irchoq teatrida badiiy yaxlitlik, avvalo, asrlar davomida shakllangan qat'iy estetik qonun-qoidalar va shartli ifoda tizimi asosida ta'minlangan bo'lib, bunda qo'g'irchoq obrazining ramziy mazmuni yetakchi o'rin egallaydi.

An'anaviy teatrdagi qo'g'irchoq tirik insonning bevosita nusxasi emas, balki umumlashtirilgan, ramziy obraz sifatida namoyon bo'ladi va tomoshabin uni shartli ravishda qabul qiladi, shu orqali sahnaviy voqelik bilan ichki muloqotga kirishadi. Bunday shartlilik dramaturgiya, nutq, harakat, musiqa va sahna makonining o'zaro uyg'unlashuvi orqali badiiy yaxlitlikni yuzaga keltiradi. Rejissyorlik yechimlari an'anaviy qo'g'irchoq teatrida ko'proq xalqona tafakkur, og'zaki ijod an'analari va marosimiy unsurlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, sahnaviy ifodaning soddaligi va aniqligi badiiy butunlikni mustahkamlaydi. Shu bilan birga, an'anaviy shakllarda improvizatsiya va ijrochining jonli ishtiroki muhim ahamiyat kasb etib, bu jarayon asarning ichki dinamikasini va tomoshabin bilan bevosita aloqani ta'minlaydi. Zamonaviy qo'g'irchoq teatrida esa badiiy yaxlitlik masalasi murakkabroq tus oladi, chunki sahnaviy ifoda vositalari doirasi kengayib, rejissyorlik talqinlari ko'p qirrali va eksperimental xarakter kasb etmoqda. Zamonaviy sahnada qo'g'irchoq bilan bir qatorda jonli aktyor, multimedia proyeksiyalari, yorug'lik effektlari va murakkab texnik mexanizmlar qo'llanilib, bu unsurlar o'zaro uyg'unlashmagan taqdirda badiiy yaxlitlikning buzilishiga olib kelishi mumkin. Rejissyor bu jarayonda barcha elementlarni yagona g'oyaviy markazga bo'ysundirish orqali mazmun va shakl o'rtasidagi muvozanatni saqlashi zarur bo'ladi. Zamonaviy qo'g'irchoq teatrida dramaturgiya ham o'zgarib, klassik syujetlardan tashqari falsafiy, psixologik va ijtimoiy mavzular kengroq o'rin egallamoqda, bu esa qo'g'irchoq obrazining ifodaviy imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga, uning ramziy tabiatini yo'qotmaslik muammosini keltirib chiqaradi. An'anaviy ramziylik va shartli ifoda vositalarining zamonaviy sahnaviy shakllar bilan uyg'unlashuvi badiiy yaxlitlikni ta'minlashning muhim omiliga aylanadi, aks holda sahna asari parokanda estetik taassurot uyg'otishi mumkin. Shuningdek, zamonaviy qo'g'irchoq teatrida rejissyorlik yechimlari orqali tomoshabinning estetik didi va tafakkurini hisobga olish, sahnaviy ta'sirning yosh va ijtimoiy qatlamlarga mosligini ta'minlash ham badiiy butunlikning muhim sharti sifatida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan, an'anaviy va zamonaviy qo'g'irchoq teatrida badiiy yaxlitlik muammolari o'zaro bog'liq holda, ammo turli estetik mezonlar asosida namoyon bo'lib, ularni chuqur tahlil qilish teatr san'atining bugungi rivojlanish tendensiyalarini anglash imkonini beradi. Xulosa qilib aytganda, an'anaviy va zamonaviy qo'g'irchoq teatrida badiiy yaxlitlik masalasi teatr san'atining estetik

mohiyatini belgilovchi eng muhim omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. An’anaviy qo‘g‘irchoq teatrida asrlar davomida shakllangan ramziylik, shartli ifoda, soddalik va xalqona estetik tafakkur badiiy butunlikning barqarorligini ta‘minlab kelgan bo‘lsa, zamonaviy qo‘g‘irchoq teatrida bu tamoyillar yangi shakl va mazmun bilan boyitilmoqda. Biroq zamonaviy sahnaviy izlanishlar jarayonida texnologik imkoniyatlarning kengayishi, jonli aktyor va qo‘g‘irchoqning bir sahnada uyg‘unlashuvi, multimedia vositalarining faol qo‘llanilishi badiiy yaxlitlikni saqlash masalasini yanada murakkablashtirmoqda. Shunday sharoitda rejissyorlik yechimlari hal qiluvchi ahamiyat kasb etib, aynan rejissyor barcha sahnaviy unsurlarni yagona g‘oyaviy va estetik markazga bo‘ysundirish orqali asarning ichki mantiqiy izchilligini ta‘minlaydi. Badiiy yaxlitlikni ta‘minlash jarayonida dramaturgiya, qo‘g‘irchoq obrazi, aktyor ijrosi, sahna makoni, yorug‘lik va musiqa o‘zaro uyg‘un holda ishlatilishi zarur bo‘lib, ulardan birortasining asar g‘oyasidan ajralib qolishi sahnaviy butunlikka putur yetkazadi. An’anaviy qo‘g‘irchoq teatrida shakllangan ramziy ifoda vositalarini zamonaviy sahnaviy til bilan uyg‘unlashtirish badiiy yaxlitlikni mustahkamlashning muhim yo‘li hisoblanadi, chunki bu jarayon teatrning milliy va estetik qiyofasini saqlab qolish bilan birga, uning zamon bilan hamnafas rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, zamonaviy qo‘g‘irchoq teatrida estetik tajriba va eksperimentlarga berilish jarayonida mazmun va shakl o‘rtasidagi muvozanat buzilmasligi, texnik vositalar badiiy g‘oyaga bo‘ysundirilishi lozim.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, badiiy yaxlitlik faqat an’anaga tayanish yoki faqat yangilikka intilish orqali emas, balki ularning o‘zaro uyg‘unligi asosida vujudga keladi. Aynan shu uyg‘unlik qo‘g‘irchoq teatrining badiiy ta’sir kuchini oshirib, tomoshabinda chuqur estetik va ma’naviy taassurot qoldirishga imkon beradi hamda ushbu san’at turining istiqboldagi rivoji uchun mustahkam nazariy va amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi. Xulosa mazmunini yanada kengaytiradigan bo‘lsak, an’anaviy va zamonaviy qo‘g‘irchoq teatrida badiiy yaxlitlikni ta‘minlash masalasi faqat sahna elementlarini uyg‘unlashtirish bilan cheklanmaydi, balki tomoshabinning estetik idroki va hissiy reaksiyasini shakllantirishga ham bevosita bog‘liqdir. An’anaviy qo‘g‘irchoq teatrida badiiy yaxlitlik asarning ramziy tizimi, xalqona obrazlar, shartli harakat va musiqa orqali mustahkamlangan bo‘lsa, zamonaviy teatr jarayonida esa qo‘g‘irchoq, jonli aktyor, yorug‘lik, musiqa, multimedia va interaktiv texnologiyalar bir butun sahnaviy obraz sifatida uyg‘unlashishi talab qilinadi. Shu jihatdan, zamonaviy sahnada badiiy yaxlitlikni saqlash uchun rejissyorning ijodiy qarorlari, dramaturgik yechimlar va sahna konsepsiyasi an’anaviy tamoyillar bilan yangicha texnologik va estetik yondashuvlarni uyg‘unlashtirishi zarur.

Bundan tashqari, qo‘g‘irchoq teatrida badiiy yaxlitlikni saqlash jarayonida dramaturgiya va sahna makonining muvofiqligi, qo‘g‘irchoqning harakat va mimikasi, aktyorning sahnada ifoda etish uslubi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Rejissyor ushbu unsurlarni yagona badiiy g‘oya va dramatik ritmgaga moslashtirganda, tomoshabinning e’tibori asarning mazmuni va g‘oyasiga yo‘naltiriladi, ortiqcha vizual yoki texnik unsurlar badiiy yaxlitlikni buzmaydi. Shu nuqtai nazardan, badiiy yaxlitlik nafaqat sahna asarining ichki tuzilishi va dramatik mantiqini, balki tomoshabinning tushunish va estetik qabul qilish jarayonini ham ta‘minlaydigan markaziy omil sifatida qaraladi. Shuningdek, zamonaviy qo‘g‘irchoq teatrida badiiy yaxlitlikni mustahkamlash

maqsadida rejissyorlar innovatsion yondashuvlardan, yangi texnologiyalardan, interaktiv sahna vositalaridan foydalanmoqda. Biroq bu jarayonda asosiy e'tibor g'oyaviy va estetik uyg'unlikka qaratilishi lozim, chunki texnologik vositalarning ortiqcha ishlatilishi tomoshabinni chalg'itishi va sahnada badiiy butunlikni susaytirishi mumkin. Shu bilan birga, an'anaviy qo'g'irchoq teatridagi shartli va ramziy ifoda vositalari zamonaviy talqinlarda ham saqlanib qolishi, ularning mazmun va shakl bilan uyg'unlashuvi badiiy yaxlitlikni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi. Natijada, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, an'anaviy va zamonaviy qo'g'irchoq teatrida badiiy yaxlitlikni saqlash, uning ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirish va tomoshabinda chuqur estetik taassurot uyg'otish uchun rejissyorlik yechimlarining izchilligi, sahna elementlarining uyg'unligi, ramziy ifoda vositalarining zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashuvi muhim ahamiyatga ega. Badiiy yaxlitlikning ushbu tizimli yondashuv orqali ta'minlanishi qo'g'irchoq teatrining nafaqat estetik, balki ma'naviy va pedagogik qiymatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Saidov A. Rejissyorlik san'ati va sahna talqini. Toshkent, San'at nashriyoti.
2. Yo'ldoshev B. Drama va sahnaviy talqin masalalari. Toshkent, O'qituvchi.
3. Qodirov M. Teatr san'atining nazariy asoslari. Toshkent, Fan.
4. Tursunov U. Sahnada madaniyat va rejissyorlik mahorati. Toshkent, Musiqa.
5. Stanislavskiy K. Aktyor ustida ishlash. Toshkent, G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
6. Nemirovich-Danchenko V. Rejissyor va sahna ijodi. Toshkent, San'at.
7. Hasanov R. Zamonaviy teatr jarayonlari va badiiy izlanishlar. Toshkent, Yangi asr avlodi.
8. Xolmatov D. Qo'g'irchoq teatrining an'anaviy va zamonaviy shakllari. Toshkent, San'at va madaniyat.
9. U. Boltaboyeva. Sahnada nutqi. O'quv qo'llanma. T. Innovatsion-Ziyo. – 2023 y.